

Mitä lingvistiikasta äidinkielenopetukseen?

ANDREW WILKINSON *The foundations of language. Talking and reading in young children.* Oxford University Press. London 1971. 224 s.

Lingvistiikan soveltaminen äidinkielenopetukseen on mutkikkaampi ongelma kuin sen hyödyntäminen vieraiden kielten opetuksessa. Tästä johtunee, että yritykset ovat toistaiseksi melko harvinaisia. Mutkikkaaksi asian tekee se, että toisaalta on kyse tiedon popularisoimisesta, siis oppilaan kielellisen ja lingvistisen tietämyksen avartamisesta, toisaalta siitä, mitä apua lingvistiikan teoriat tai empiiriset tutkimukset voivat antaa luku-, kirjoitus- ja yleensä kielenkäyttötaidon opettamiseen. Nämä kaksi tehtävää on pitkään pyritty ratkaisemaan lähes pelkästään ns. koulukieliopin avulla, mutta sen riittämättömyys on käynyt viime aikoina varsin ilmeiseksi. Kuitenkaan ei ole helppo tehdä johdonmukaista ja pedagogisesti perusteltavaa ohjelmaa, kun teoriain ja empirian kirjavuus on niin huomattava, kuin se 1970-luvulla on.

Teoreettisen lingvistiikan painopiste on viime vuosikymmenenä jokseenkin selvästi siirtynyt Yhdysvaltoihin. Iso-Britannia puolestaan tuntuu keskittyvän käytännön ongelmiin ja yrittää etsiä niihin ratkaisuja mm. lingvistiikasta. Edinburghissa ja Readingissa työskennellään lähinnä vieraiden kielten ongelmien parissa, Lontoossa ja Birminghamissa toimii äidinkielenopetuksesta kiinnostuneita ryhmiä. Esiteltävänäni oleva teos onkin juuri Birminghamin yliopiston kasvatustieteen laitoksen äidin-

kielen lehtorin Andrew Wilkinsonin yritys popularisoida lingvistiikkaa äidinkielenopettajakokelaille. Kuten nimestä ilmenee, teos on lähinnä suunnattu ala- ja keskiasteen opettajille. Lontoon työryhmä puolestaan on tuottanut lingvistiikkaan pohjautuvia tuntuunitelmiä keskikoulusta lukion ja ammattikoulun tasolle. Molemmat pitävät tärkeänä inspiroijanaan professori Michael Hallidayta. Wilkinson ilmoittaa myös saaneensa paljon vaikutteita sosiolingvisti Bernsteinilta.

Kymmenen lukua käsittävä pikku teos on eräänlainen lingvistiikan peruskurssi, joka pyrkii antamaan äidinkielenopetuksen parissa työskenteleville sekä alustavaa käsitteistöä että empiiristen tutkimusten tuloksia. Lisäksi Wilkinson selvästikin pyrkii muuttamaan opettajakuntaan juurtuneita yksipuolisia asenteita. Teoksen antoisuus lieneekin siinä, että Wilkinson on onnistunut tarkastelemaan asiaansa pirteistä, johdantokirjoista tavallisesti puuttuvista näkökulmista ja ottanut kantaa juuri sellaisiin kysymyksiin, jotka kenttäopettajaa tuon tuostakin kalvavat.

Ensimmäisessä, ehkä hieman pinnallisessa luvussa Wilkinson esittelee muutamia keskeisiä käsitteitä: alueellinen ja sosiaalinen murre, foneemi, intonaatio, kielioppirakenteen pääominaisuudet jne. Kiinnostavaa tässä luvussa on jakso »The use of grammar», jossa tekijä (s. 32—35) lyhyesti mutta vakuuttavasti selvittää, miten tehoton formaalinen kielioppi tutkimusten mukaan on ollut äidinkielenopetuksessa kautta vuosisatamme. Hän esittääkin odotuksenmukaisena johtopäätöksensä, että formaalinen kielioppi on ennen kaikkea kuvauksen väline, ei puheen ja kirjoituksen oppimisen apuväline.

Kielen suhdetta tilanteeseen (situation) ja ympäristöön (environment) käsitellään luvuissa 2 ja 4, ja näissä onnistutaan tuomaan esille muutamia sosiolingvistiikan peruskäsitteitä sekä niiden avulla myös ottamaan kantaa joihinkin pulmakysymyksiin. Tilanteesta riippuvat kielen muunnokset, rekisterit, sekä puhujasta

riippuvat muunnokset eli tyyli tulevat kuten yleensäkin uudet käsitteiden eriteltyt selviksi, koska Wilkinson tukee esitystään kautta linjan runsailla, tuoreilla ja luontevilla esimerkeillä. Puhutun ja kirjoitetun kielen eroja luokitellaan valaisevasti, ja tämän jälkeen otetaan kantaa »virheeseen» ja »virheettömyyteen». S. 51 Wilkinson toteaa virheettömyyden kriteereiksi seuraavat: 1) viestinnän tehokkuus, 2) hyväksyttävyyden tilanteessa. Tätä havainnollistetaan välähdyksellä koulun välitunnilta, jossa opettaja oikaisee pikkupoikien keskinäistä kielenkäyttöä ja Wilkinsonin mielestä tarjoaa näille malliksi tilanteeseen sopimatonta kielimuotoa. Ympäristön haittaavista vaikutuksista Wilkinson mainitsee kaksi: koululaitoksen pitkä autoritaarinen perinne on hänen käsityksensä mukaan johtanut puheaidon (vai pitäisikö sanoa puhekyvyn!) ankaaraan heikkenemiseen opinkäyneen nuorison keskuudessa; esikouluikäisen suurin kokemuksiin puutos on pysyvän, runsaan dialogin puuttuminen lapsen ja aikuisen väliltä. Toisin kuin monet meikäläisetkin kasvatusoptimistit Wilkinson ei usko määräaikailla (tavallisimmin sanavaraston) rikastamisohjelmilla voitavan ratkaista tätä vuosien mittaan kumuloitunutta ongelmaa, ja hän esittää muutamia huomautuksia siitä, mitä esikouluvuosina saatettaisiin sanojen ulko-opettelemisen sijasta tehdä.

Kolmas luku, kielen omaksuminen, tuustaa opiskelijat siihen, mitä lapsen kielen kehityksestä on saatu selville, jokeluksesta kielenoppimismekanismeja koskevaan teoreettiseen keskusteluun, ymmärtämisen ja tuottamisen eroihin sekä tilanteen merkityksen korostamiseen pelkän lauseiden tuottamisen rinnalla. Tässä luvussa on varsin hauskaa havaintomateriaalia: lapsen ja aikuisen keskustelu, jonka avulla kielen eri aspektien kehittymistä ja aikuisen vaikuttamista lapsen kieleen voidaan paremmin selostaa. Tämä luku on myös järkevänä pohjana seuraavalle, kieltä ja todellisuutta käsittelevälle luvulle, jossa havaintomateriaalina on

Whorfista tuntuvasti poiketen — kauno-
kirjallisuus. Wilkinson paljastuukin perus-
koulutukseltaan kirjallisuudentutkijaksi.
Toinen luku, jolle kolmonen luo pohjaa,
on seitsemäs: suullisen taidon kehittyminen.
Wilkinson analysoi ensin niitä sosiaalipsykologisia ja kielellisiä tuloksia, joita professori Bernsteinin työryhmä on saanut Lontoon työväenluokan ja keski-
luokan lasten puhuntasuorituksia tutkies-
saan. Sitten tekijä esittelee niitä kielen-
käytön malleja, jotka Halliday katsoo
lapsella olevan hallussaan kouluun tulles-
saan, mikäli hän on saanut kasvaa tyydyt-
tävässä kieliympäristössä. Lapsen voidaan
katsoa olevan melko tavalla selvillä eli tie-
toinen siitä, mitä kieli on, mitä sillä voi
tehdä ja mitä hauskaa siitä saa irti, ilman
että hän on nauttinut systemaattista ope-
tusta. Systemaattinen opetus taas Halli-
dayn mukaan tekee usein parhaansa ni-
tistääkseen lapsen kielenkäytöltä muut
tavoitteet paitsi tiedonvälityksen.

Lapsen taidot ovat esillä myös luvussa
kuusi, jossa Wilkinson käsittelee kriitti-
sesti ns. objektiivisia mittareita, joiden
avulla on pyritty (myös Bernsteinin ryh-
mässä) saamaan selville lapsen kielellinen
valmiustaso. Miten tahansa puutteellisia
mittaamismenetelmät ovatkin, selvältä
tulokselta tuntuu kuitenkin se, että hyvät
lukijat ovat entisiä hyviä supliikkilapsia
lastentarhasta. Toisin sanoen viestintä-
taitojen välillä vallitsee arveltua lähempää
riippuvuussuhteita.

Kuudennessa luvussa eritellään sitä,
mitä merkitsee olla kielen vastaanotta-
jana: minkälaisia taitoja, havaintoja ja
perustietoja vastaanottajalta edellytetään.
Tältä pohjalta sitten teoksen viimeisissä
lukuissa käsitellään lukutaitoa. Niissä
tutustutaan myös lukemaan opettamisen
eri menetelmiin, lingvistiikan ja luke-
maanopettamisprosessin suhteeseen sekä
vertaillaan tarkemmin suullisen tuottami-
sen ja lukemisen taitoja toisiinsa.

Auli Hakulinen